

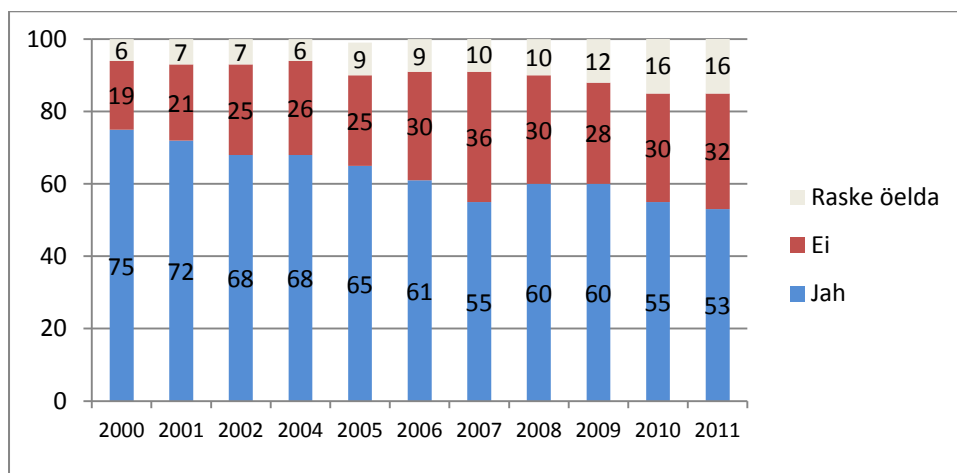
20 aastat NSVLi lagunemisest – meeleolud tänasel Venemaal

Möödunud aasta lõpus Vene telekanali Rossija otsesaates „Vestlusi Vladimir Putiniga“ küsimustele vastates avaldas Venemaa peaminister järjekordselt kahetsust, et Nõukogude Liit omal ajal lagunes, ja ütles, et Venemaa kannatab ikka veel selle tagajärgede all. Kas Venemaa elanikud arvavad samuti?

Venemaa üks suuremaid sõltumatuid uuringukeskusi Levada Tsentri¹ korraldab avaliku arvamuse küsitlusi alates 1988. aastast. Käesolevas ülevaates on käsitletud keskuse viimaste küsitluste tulemusi (läbi viidud novembris – detsembris 2011). Venemaa 130 asustatud punktis kogutud 1600 täiskasvanud elaniku arvamused on saadud demograafiliselt esindusliku valimi alusel. Küsitluste teemadeks olid N Liidu lagunemine 20 aastat tagasi ja möödunud aastalõpu Vene Riigiduumade valimised.

N Liidu lagunemise kohta selgub küsitlusest, et sajandivahetusel oli kolm neljandikku Venemaa elanikest veendunud selles, et N Liidu terviklikkuse oleks pidanud igal juhul säilitama. Liidu lagunemist peetakse veel praegugi kahetsusväärseks.

Joonis 1. Kas kahetsete praegu seda, et N Liit 1991. aastal lagunes? (%)

Samas näitavad pikka aega korraldatavate küsitluste andmed (joonis 1), et ka Venemaal siiski midagi muutub ja elanikke, kes kahetsevad N Liidu lagunemist, on viimase kümne aasta jooksul jäänud oluliselt vähemaks. Keskmise kiirusega 2 protsendipunkti aastas väheneb inimeste osakaal, kes igatsevad taga N Liidu aegu. Majandusliku heaolu hoogne tõus 2006.–2007. aastal on ilmselt veidi kiirendanud inimeste suhtumise muutumist selles küsimuses. Praeguseks on veel ainult veidi üle poole elanikest arvamusel, et N Liidu lagunemine oli halb. Järjest rohkem lisandub neid, kes ei oska oma suhtumist 20 aasta tagustesse sündmustesse väljendada, kuid ei nuta ka taga omaaegse impeeriumi kokkukukkumist. Ilmselt muutub avalik arvamus siin eelkõige noorte inimeste osakaalu suurenemise ja mitte niivõrd vanemate inimeste väljakujunenud arvamuse muutumise arvel.

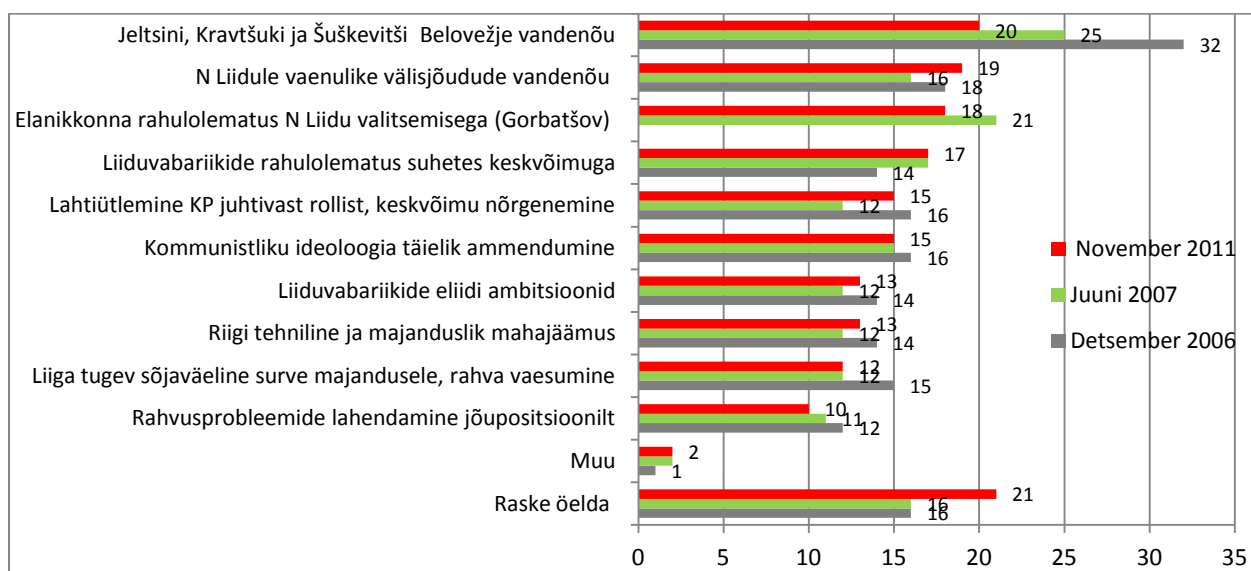
Eesti (aga ka Läti ja Leedu) elanikud on näinud 20 aasta taguseid sündmusi ilmselt kogu aeg oluliselt erinevas, eelkõige nende riikide iseseisvuse taastamise kontekstis. Venelaste jaoks oli neil sündmustel aga oluliselt teine tähendus juba 20 aastat tagasi. Kui eestlastele, lätlastele ja leedulastele oli 1991. aastal täiesti selge, et N Liit kui poliitiline ja majanduslik süsteem oli ammendunud ja nad nägid ajaloolist võimalust taastada oma riiklik iseseisvus, siis ülejäänud N Liidu osade jaoks oli tol ajal päevakorral nn perestroika olemasoleva režiimi piires. Otsiti uut mudelit liiduvabariikide majanduslikule ja poliitilisele ühendusele. Riigipöördekatse läbikukkumine augustis 1991 kiirendas

¹ Левада-Центр: <http://www.levada.ru>

seada protsessi veelgi. Boriss Jeltsini eestvedamisel sõlmisid Venemaa, Valgevene ja Ukraina liidrid 8. detsembril 1991 Belovežjes omavahelise liidulepingu, millega moodustati Sõltumatute Riikide Ühendus ja loeti NSVLi kui rahvusvahelise õiguse subjekti eksistents lõppenuks. Mõni päev hiljem ratifitseeris lepped ka Venemaa Ülemnõukogu ning tühistas samas 1922. aastast pärineva N Liidu asutamislepingu.

Küsitluse tulemustest (joonis 2) on näha, et suurem osa Venemaa inimesi on pidanud tolleaegset liidulepingu sõlmimist peamiselt kolme mehe – Jeltsini, Kravtšuki ja Šuškevitši vastutustundetuks nn Belovežje vandenõuks ja näinud nende tegevust N Liidu lagunemise põhjusena. Kuigi selline suhtumine on ajapikku oluliselt vähenenud, on see ikkagi veel domineeriv. Lisaks sellele nähakse (Venemaale omaselt) N Liidu lagunemise põhjusena välismaiste vaenulike jõudude mõju. Oluliste põhjustena on märgitud ka rahulolematust Gorbatšovi valitsemisega, liiduvabariikide rahulolematust keskvõimuga ja nende eliitide ambitsioone, samuti kompartei võimu nõrgenemist. On tähelepanuväärne, et põhjust „kommunistliku ideoloogia täielik ammendumine“ on märkinud alates 2006. aastast vaid 15–16% vastajaid. Seda ei nähtud 1990ndate alguses olulise N Liidu lagunemise põhjusena ega nähta ka veel praegu. Samuti on märkimist vääriv, et küsitluse autorid ise ei ole pakkunud vastusvarianti, et N Liidu lagunemise põhjuseks võis olla demokraatia puudumine ehk siis niisuguse režiimi ammendumine, mis oli kehtestanud totalitaarse kontrolli kogu ühiskonna üle.

Joonis 2. N Liidu lagunemise peamised põhjused Venemaa elanike arvates (%)

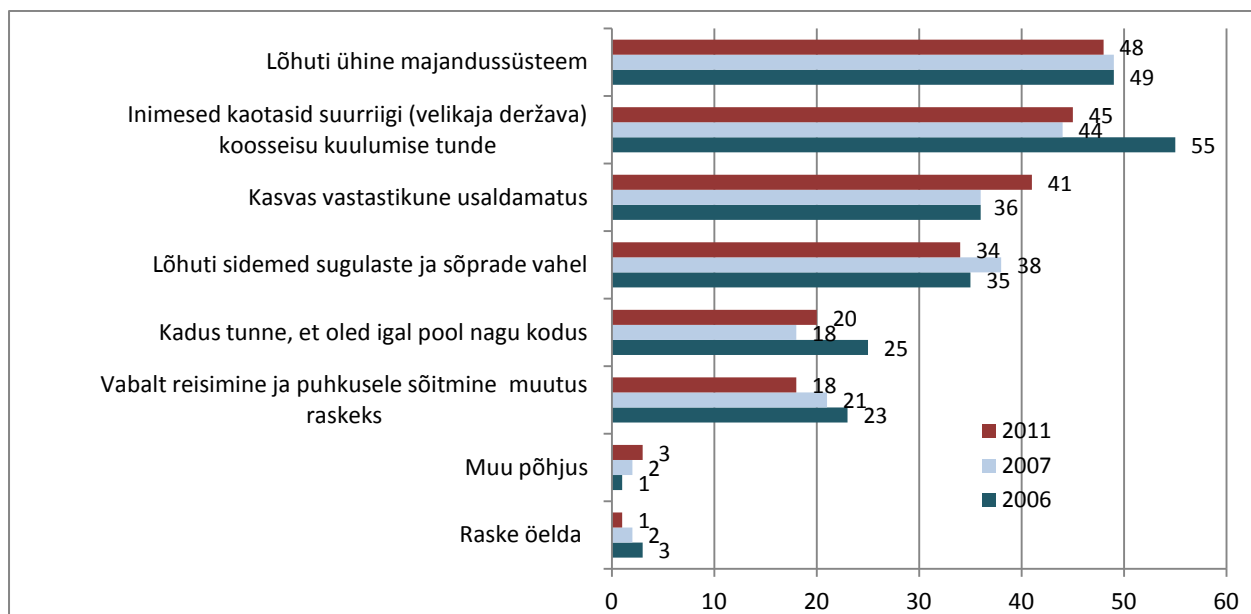
Küsitlusega saadud andmetest paistab Venemaa inimeste suhtumine ja selle muutus aja jooksul ka üldisemalt. Ajavahemikus 2006–2011 on nn vandenõuteooria toetajate osakaal vähenenud: kui viis aasta tagasi seletas ligi viiendik elanikest N Liidu lagunemist juhtide omavahelise sobinguga, siis nüüd on neid inimesi viiendik, kes ei oska lagunemise põhjust enam nii selgelt öelda. Praeguseks on kõige suuremaks vastajate grupiks (21%) kujunenud need, kes ei oska etteantud variantide hulgast leida N Liidu lagunemise põhjust.

Venemaa majandus on pärast liidu kokkuvarisemist siiski palju muutunud. 1990ndate majandusreformide käigus erastati enamik tööstusettevõtteid (v.a energiasektor ja kaitsetööstus), isoleeritud ja plaanimajandusega riigist on saanud maailmale rohkem avatud ja turumajandusele suuna võtnud riik. Kuid nimetatud olulised muutused majanduses on nn lihtsale inimesele vähe otsest kasu toonud ja seetõttu mõtleb vähemalt pool elanikkonnast endiselt nostalgiaga nõukogude ajale, kui heaolu tase ei olnud küll kõrge, aga tuleviku pärast ei pidanud muretsema. Ka teistele seda laadi küsimustele (nt „Kas N Liidu lagunemine oli möödapääsmatu või mitte?“) antud vastuste alusel jagunevad vastajad umbes samas suhtes: veidi üle poole igatseb taga N Liidu aegu, üks kolmandik leiab, et toimunu on olnud siiski möödapääsmatu ja kiidab muutused põhimõtteliselt heaks ning umbes kuuendik elanikest ei oska oma arvamust öelda.

Joonisel 3 on esitatud peamised põhjused, miks liidu lagunemine on suurele osale Venemaa elanikele ikka veel vastuvõetamatu. Nende hulgas on olulisimad ühise majandussüsteemi kokkukukkumine ja nn deržava-identiteedi kadumine. Joonisel toodud andmeid vaadates võib tähele panna aja jooksul toimunud muutusi. On märgata, et

nende inimeste osakaal, kes kahetsevad deržava-identiteedi kadumist, on viimase viie aasta jooksul vähenenud 10 protsendipunkti võrra. Samuti on veidi kahanenud nende osakaal, kes igatsevad taga aega, kui igaüks sai end tunda koduselt tervel kuuendikul maakerast.

Joonis 3. Miks te kahetsete, et N Liit lagunes? (%)

Kokkuvõtteks võiks öelda, et suur osa Venemaa elanikke igatseb ikka veel tagasi endist N Liitu, säilinud on nostalgia nõukogude majandus- ja poliitilise süsteemi järele, kuid nooremate põlvkondade pealekasvuga hakkab sellise suhtumise osakaal aeglaselt vähenema.

Venemaa Riigiduuma valimine (4. dets. 2011) andis valitseva võimupartei jaoks mõnevõrra ootamatu tulemuse. Valimistulemuse kukkumine 64,3%-lt 49,5%-le oli Ühtse Venemaa seisukohast oluline kaotus. Kuigi Venemaa majanduslangus on viimase majanduskriisi ajal olnud suhteliselt mõõdukas, võib neist valimistulemustest välja lugeda rahulolematust riigi arenguga viimase nelja aasta jooksul. Riigiduuma valimise järel tegi Levada analüüsikeskus üleriigilisi küsitlusi², milles paluti rahval arvamust avaldada valimiste aususe kohta ja järgnenud tänavarahutuste põhjuste kohta. Küsitluste tulemused näitavad, et üldiselt leiavad Venemaa inimesed, et neil on õigus avalikult väljendada oma rahulolematust valitseva võimuga. Sama küsimust küsiti ka 2007. aastal. Nelja aasta taguse ajaga võrreldes on rahva protestimeelsus veidi kasvanud. Kui 2007. aasta detsembris arvas 86% elanikest, et avalikud protestid on õigustatud, siis 2011. aasta detsembris väljendas sellist arvamust 91% vastajaist.

Suhtumises meeleavaldustesse, mis peale valimisi on suuremates linnades toimunud ning mis on ajendatud eelkõige rikkumistest Vene Riigiduuma valimiskampaania läbiviimisel ja valimistulemuste võltsimisest, jagunevad elanikud enam-vähem pooleks: 44% toetab tänavaahtsoone ja 41% neid ei toeta (15% ei oska vastata). Toetus on siiski pigem sümboolne, sest vastustest küsimusele, kas vastaja ise oleks valmis neist osa võtma, on näha, et vaid 15% vastanutest on selleks ise valmis. Küsimusele „Miks protestijad läksid suurlinnades tänavatele?“ on vastanud 30% küsitletutest, et „inimesed on tüdinenud võimude omavolist“ ja 25% vastusvariandiga „peale majanduskriisi 2008–2010 on inimesed muutunud võimu suhtes kriitilisemaks“.

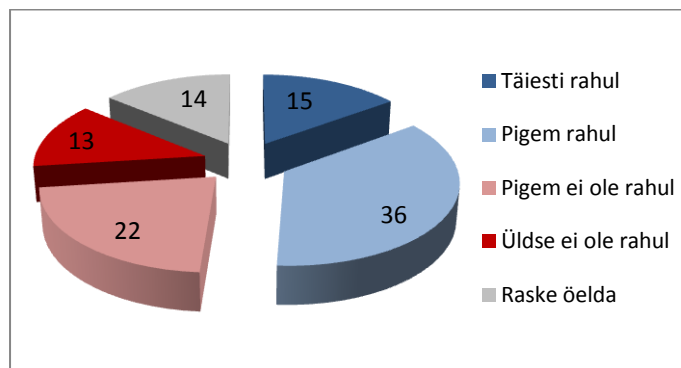
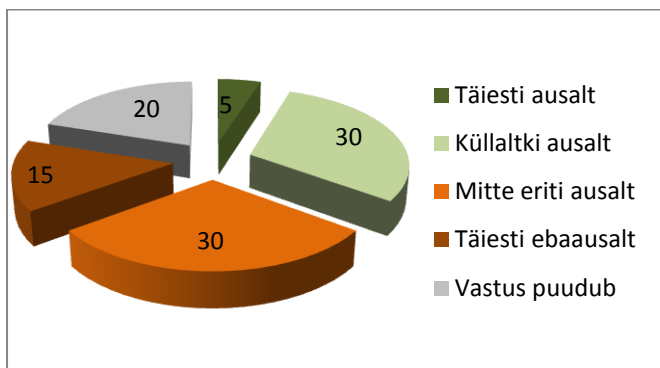
Esitati ka otsene küsimus valimiste läbiviimise aususe kohta (joonis 4). Vene rahva hinnang valimiste ausale korraldusele on üllatavalt kriitiline. Küsitluses osalenutest vaid veidi üle kolmandiku (35%) väljendab veendumust, et valimised olid ausad ja 45% on kindlad, et valimised olid korraldatud ebaausalt. Viiendik vastajatest jättis sellele küsimusele vastamata. Seejuures 46% toetab arvamust, et valimistulemused tuleks üle vaadata, ja 40% arvab, et seda pole mõtet teha.

Joonise 5 põhjal võib öelda, et umbes pooled Venemaa elanikest on valimistulemusega rohkem või vähem rahul, kuid täiesti rahul on neist vaid 15%.

² <http://www.levada.ru/28-12-2011/rossine-obaktsiyakh-protesta-i-proshedshikh-vyborakh>

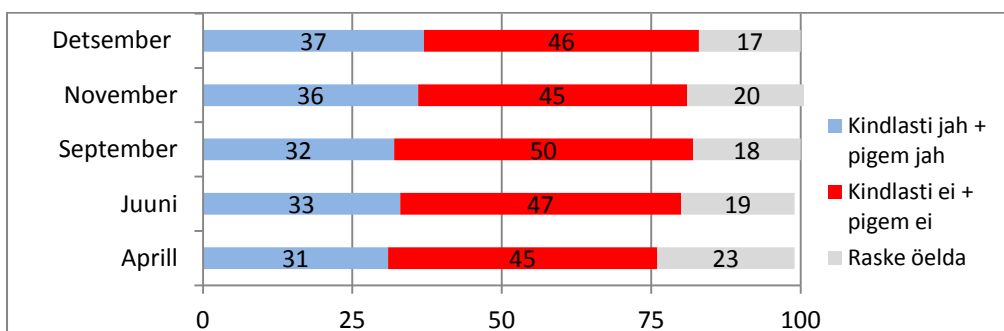
Joonis 4. Kui ausalt viidi läbi Venemaa Riigiduma valimised 4. detsembril 2011? (%)

Joonis 5. Kas üldiselt olete valimistulemusega rahul? (%)

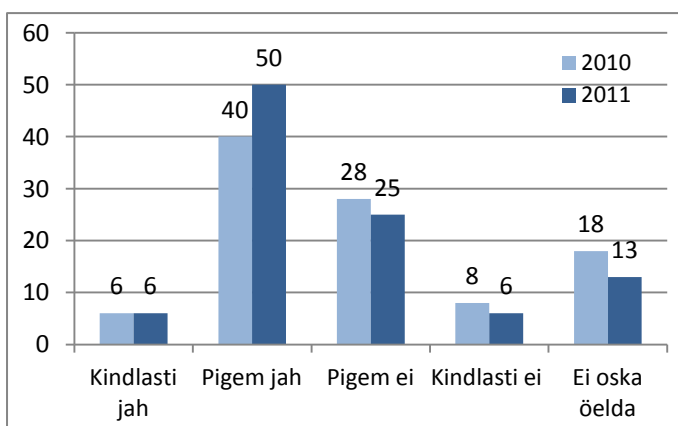

Tähelepanuväärne on analüüsis ilmnenu fakt, et 58% vastajate arvates, „hääletades 4. detsembri valimistel teiste parteide poolt peale Ühtse Venemaa, protestisid inimesed korrumppeerunud valitseva bürokraatia ja seda esindava partei vastu“. Ühe järgmise küsimuse alusel arvab aga suur osa inimesi (54%), et „valitsev bürokraatia moonutab valimiste mõtet ja kehtestas valimisprotseduureid, mis tagavad tema enda võimul püsimise“. Seega on paljude venemaalaste jaoks kujunenud olukord, kus mõistetakse, et valimised ei toimunud ausalt ja demokraatlikult, kuid hääletamiseks nad paremat valikuvõimalust ka ei leidnud. Samuti kumab arvamustest läbi venemaalastele omane „usk heasse tsaari“ – rahulolematust väljendatakse pigem anonüümse valitseva bürokraatia kui võimupartei suhtes.

Joonis 6. Kuivõrd nõustute arvamusega, et Ühtne Venemaa on petiste ja varaste partei? (% , 2011)

Joonis 7. Kas järgmisel aastal (2012) on võimalikud massirahutused ja elanikkonna protestid Venemaal? (%)

Kuigi arvamus Ühtsest Venemaast (joonis 6) on muutunud kriitilisemaks, ei ole see parandanud Venemaa demokraatlike jõudude positsioone, sest opositsiooni kõige organiseeritumad jõud on endiselt kommunistid ja ultranatsionalistlikud jõud. Rahva rahulolematusele vaatamata on Ühtne Venemaa jäänud kõige populaarsemaks poliitiliseks jõuks. Samuti on oluline, et Venemaa majandusringkondade jaoks on Ühtne Venemaa ja tema juhid endiselt kõige arvestatavam poliitiline jõud. Samal ajal jätkub rahva protestimeelsuse kasv (joonis 7).

Marika Kirch
 nõunik
 tel 6508